

УДК: 343.98(477)

Валерій Дмитрович ПЧОЛКІН,

доктор юридичних наук, професор,

*професор кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології
Харківського національного університету внутрішніх справ;*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3379-5036>

Яна Олегівна КУЦЬ,

*слідчий відділу розслідування злочинів у сфері господарської та службової
діяльності Слідчого управління ГУНП в Полтавській області*

ТАКТИЧНІ ОПЕРАЦІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Процес розслідування злочинів у сфері службової діяльності характеризується підвищеною складністю, обумовленою механізмом

злочинної діяльності, великим обсягом роботи у кримінальному провадженні, кваліфікованою протидією розслідуванню тощо. Тому в таких кримінальних провадженнях вирішення завдань слідства нерідко вимагає узгодженого проведення кількох слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових і організаційних заходів для досягнення певної мети. Розробка тактики проведення цих дій передбачає необхідність розгляду їхнього взаємозв'язку, визначення найбільш доцільних їх комплексів з використанням можливостей діючого законодавства.

Поняття тактичної операції вже давно стало дискусійним у теорії криміналістики. Одним з перших з цього приводу висловився А. В. Дулов, який зазначив, що тактична операція є сукупністю слідчих, оперативних, ревізійних та інших дій, що розробляються і виконуються у процесі розслідування за єдиним планом під керівництвом слідчого з метою реалізації такого тактичного завдання, яке не може бути вирішене провадженням у справі окремих слідчих дій [1, с. 44].

Окремі науковці вважають, що вказаних ознак недостатньо для розкриття сутності даного поняття. На їх думку більш ємними визначеннями тактичної операції є ті, що відбивають найбільш істотні ознаки. Тому, пропонують більш уточнене визначення поняття тактичної операції як «сполучення однойменних і різнойменних слідчих дій, а іноді й організаційно-технічних заходів, спрямованих на виконання завдання розслідування в даній слідчій ситуації», або як «комплекс обумовлених слідчою ситуацією взаємозалежних, скоординованих слідчих дій, оперативно-розшукових та інших заходів, що проводяться правомочними посадовими особами під керівництвом слідчого з метою вирішення тактичного завдання як проміжної мети розслідування» [2, с. 67]. Такої ж точки зору дотримується М. В. Салтевський, який визначає тактичну операцію як засіб діяльності слідчого, що використовується для вирішення тактичних завдань, які виникають при розкритті, розслідуванні і попередженні злочинів [3, с. 79].

В. О. Коновалова зазначає, що тактичні операції включають до свого складу різноманітні за природою дії: процесуальні і непроцесуальні. Вона підкреслює, що відмітною рисою тактичних операцій є об'єднання декількох дій, що одночасно або в близькій часовій послідовності здійснюються для досягнення поставленої мети. Тактичні операції можуть охоплювати як однорідні, так і різnorідні дії. Вони можуть містити в собі провадження слідчих або оперативно-розшукових дій і мати змішаний характер, тобто складатися зі слідчо-оперативних дій. В. О. Коновалова підкреслювала, що тактична операція завжди являє собою об'єднання декількох різnorідних за своїм призначенням слідчих і оперативно-розшукових дій, підпорядкованих виконанню поставленої задачі [4, с. 284]. Такої ж точки зору дотримується В. Ю. Шепітько, який вважає, що «тактична операція – це поєднання однойменних або різнойменних слідчих

дій, оперативно-розшукових, організаційних заходів, спрямованих на виконання проміжного завдання розслідування у даній слідчій ситуації»[5, с. 179]

У сучасній юридичній літературі мали місце спроби щодо виокремлення ознак тактичної операції. Серед науковців, які висловлювалися з цього приводу слід назвати С.Ф. Здоровка, І.М. Комарова, В.М. Шевчука та ін. [6, с. 129; 7, с. 178–185; 8, с. 199–205]. У різних визначеннях поняття тактичної операції акцентується увага на тому, що це комплекс не лише слідчих і оперативно-розшукових дій, але й інших заходів, зокрема спрямованих на встановлення фактів протидії розслідуванню та її нейтралізації. Звичайно під іншими діями розуміють заходи, що мають організаційний або підготовчий характер, виконують допоміжну роль стосовно слідчих дій і оперативно-розшукових заходів. Так, В. С. Кузьмічов і Г. І. Прокопенко до елементів тактичної операції, крім слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, відносять: перевірочні дії; організаційно-технічні заходи; заходи щодо використання засобів масової інформації; заходи щодо використання допомоги громадськості; заходи виховного впливу слідчого на осіб, залучених до сфери кримінального судочинства (передбачені нормативними актами МВС України); заходи спрямовані на подолання протидії розслідуванню (проведені в зв'язку з іншими заходами тактичної операції) [9, с. 197]. Вважаємо, що можна погодитися з таким розширеним трактуванням тактичної операції, адже в деяких випадках вона не може обмежитися лише системою або комплексом слідчих і оперативно-розшукових дій і потребує включення інших, підготовчих або супроводжуваних дій.

У криміналістичній літературі відсутня єдина наукова класифікація тактичних операцій. Окремі автори у наукових роботах, присвячених розслідуванню злочинів, визначають тактичні операції, як правило, у залежності від завдань, на вирішення яких вони спрямовані. З огляду на вищевикладене вважаємо за можливе більш докладно проаналізувати наукові позиції вказаних вчених, оскільки в аспекті нашого дослідження найбільший інтерес представляють наявні наукові розробки типових тактичних операцій, що застосовуються в ході розслідування злочинів у сфері службової діяльності. Серед науковців, які висловлювались з цього приводу, можна назвати Я.Є. Мишкова, який у дисертаційному дослідженні з проблем методики розслідування хабарництва виділяє тактичні операції «Затримання», «Документ», «Група», «Пошук» [10, с. 122–124]. І.М. Осика, в ході дослідження методики розслідування підроблення документів та їх використання при вчиненні злочинів, вважає доцільним проведення тактичних операцій: «Збереження документів», «Спосіб підробки», «Використання підробленого документа», «Співучасники»[11, с. 136]

У свою чергу, окремі науковці почали значно розширювати число тактичних операцій та уточнювати їх назви. Показовою з цього приводу є позиція О.В. Приходька, який до переліку тактичних операцій пропонує віднести: «Затримання», «Предмет хабара», «Інтерес хабародавця», «Статус суб'єкта злочину», «Співучасники», «Серія», «Матеріальна шкода», «Умови хабарництва», «Пошук злочинця», «Захист від зовнішнього впливу на слідство», «Нейтралізація ненасильницького тиску на свідків (потерпілих)», «Захист свідка», «Документ» [12, с. 189].

Виходячи із наведених визначень можна дійти висновку, що на сьогодні існують відповідні розробки щодо тактичних операцій при розслідуванні певних видів і груп злочинів. Тому, вважаємо за можливе окреслити загальне коло типових тактичних операцій, характерних для розслідування злочинів у сфері службової діяльності.

На нашу думку, найбільш ефективними тактичними операціями під час розслідування зазначених злочинів можуть бути: «Затримання», «Співучасники», «Нейтралізація протидії розслідуванню», «Захист доказів», «Забезпечення відшкодування матеріальних збитків», «Забезпечення безпеки учасників кримінального процесу». Слід зазначити, що число окремих типових тактичних операцій, які мають входити до спеціальних методик розслідування певних видів і груп злочинів у сфері службової діяльності, є набагато більшим. Вони мають визначатись стосовно до специфіки відповідного предмета дослідження.

Список бібліографічних посилань:

1. Дулов А.В. Тактические операции при расследовании преступлений. Мн.: Изд-во БГУ, 1979. 128 с.
2. Князев В. А. О понятии тактической операции. *Криминалистика и судебная экспертиза*. – К.: Вища школа, 1982. Вип. 25. С.67–72.
3. Салтевський М. В. Криміналістика. Підручник. Харків: Консум, 2001. Ч. 2. 478 с.
4. Коновалова В. Е. Убийство: искусство расследования: монография. Х : Юрайт, 2013. 320 с.
5. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Х.: Харків юридичний. 2007. 432 с.
6. Здоровко С. Ф. Розслідування вбивств, що вчиняються організованими злочинними групами (типові тактичні операції). Х. : Гриф, 2004. 176 с.
7. Комаров И. М. Криминалистические операции и следственные ситуации в системе криминалистической характеристики расследования преступлений. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2012. № 4. С. 178–185.
8. Шевчук В. М. Тактичні операції в системі тактико-криміналістичних комплексів. *Право і Безпека*. 2012. № 4 (46). С. 199–205.

9. Кузьмічов В. С. Прокопенко Г. І. Криміналістика : навчальний посібник. К. : Юрінком Інтер, 2001. 211 с.
10. Мишков Я. Є. Методика розслідування хабарництва : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 . Харків, 2005.
11. Осика І. М. Розслідування підроблення документів та їх використання у сфері підприємництва : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харківський національний ун-т внутрішніх справ. 2006. 236 с.
12. Приходько О. В. Тактичні операції при розслідуванні хабарництва, вчиненого у сфері правоохоронної діяльності. Право і безпека. 2010. № 3 (35). С. 188–192.